

HOOFDSTUK 1

Wat is jongensgedrag?

In dit eerste hoofdstuk worden de verschillen tussen jongens en meisjes verkend. Naast verschillen zijn er natuurlijk ook veel overeenkomsten en zijn er verschillen per individu. Toch is het goed om wat seksespecifiek is voor jongens beter te bekijken. Het helpt om het gedrag beter te begrijpen en daar goed mee om te gaan.

Er zijn veel factoren die het gedrag en de ontwikkeling van kinderen bepalen; sekse is er één van. Het verschilt per jongen of bepaald gedrag überhaupt voorkomt, en zo ja, in welke mate. Ook zijn er gedragskenmerken die als 'jongensgedrag' te boek staan, maar die uiteraard ook op bepaalde meisjes van toepassing zijn.

De verschillen tussen jongens en meisjes gaan niet zozeer over wat ze kunnen, maar meer over de manier waarop ze hun vaardigheden ontwikkelen en uitvoeren.¹ De verschillen zijn niet alleen biologisch ('nature'), maar worden ook gevormd door de omgeving ('nurture').

Er zijn behoorlijk wat bronnen waaruit kenmerken te destilleren zijn, die specifiek horen bij de ontwikkeling van jongens en het jongensgedrag.²

Hieronder volgt een (niet-uitputtend) overzicht van deze kenmerken. Ze zijn allemaal 'ten opzichte van meisjes' en het zijn vaak gemiddelden.

Jongens ...

- hebben een andere vorm van empathie;
- zijn agressiever;
- kunnen zich langduriger op een onderwerp concentreren;
- zijn directer;
- zijn actiegericht;
- zijn hiërarchischer ingesteld;
- zijn assertiever;
- zijn minder sterk in zelfreflectie en zelfonderzoek;
- zijn minder talig op gevoelsgebied;
- hebben negen maal zoveel testosteron in hun bloed;
- kunnen risico's en gevaar beter inschatten;
- hebben een 'jongenscode' waaraan ze moeten voldoen;

- hebben een brein dat signalen afgeeft om veel te oefenen, te bewegen. Ze leren meer door te doen (*trial-and-error*);
- hebben een andere spierontwikkeling;
- hebben een brein dat conceptueel sterker is;
- lopen als ze naar de basisschool gaan gemiddeld een jaar achter in taalontwikkeling;
- lopen gemiddeld achter in emotionele en sociale ontwikkeling;
- zijn gemiddeld enkele jaren later uitgerijpt wat de hersenen betreft;
- zijn zelfverzekerder;
- zijn luiër;
- zijn minder taakgericht;
- zijn meer rigide;
- bouwen een band met elkaar op door lichamelijk contact;
- zijn gevoeliger voor competitie;
- leren zich neer te zetten in de maatschappij en meten zich af aan de ander.

Enkele van deze kenmerken komen in dit hoofdstuk aan de orde. Het is belangrijke achtergrondinformatie, die helpt om het jongensgedrag beter te begrijpen en om te gaan met dit gedrag. Achtereenvolgens wordt gekeken naar de actiegerichtheid (paragraaf 1.1), de invloed van testosteron (paragraaf 1.2), de ontwikkeling en invloed van het brein (paragraaf 1.3), het leren van jongens (paragraaf 1.4), de sociale en emotionele ontwikkeling van jongens (paragraaf 1.5) en empathie (paragraaf 1.6).

1.1 Actiegericht

Jongens zijn gemiddeld meer actiegericht en ze hebben een grote exploratiedrang dan meisjes.³ De hersenen van jongens hebben overblijfselen uit de tijd dat mannen zich als jagers gedroegen. Dat hebben we als mensen immers het grootste deel van ons bestaan op aarde gedaan. Waar vrouwen toegerust waren om als eerste voor de kinderen te zorgen, waren de mannen toegerust om het 'nest te beschermen' en op jacht te gaan. In die tijd was bijvoorbeeld het lengteverschil tussen mannen en vrouwen groot.⁴ Dergelijke verschillen tussen mannen en vrouwen zijn in onze huidige maatschappij veel minder groot en ook minder relevant. Dat geldt ook voor fysieke verschillen, zoals dus die in lichaamslengte. Er zijn echter nog steeds significante verschillen tussen jongens en meisjes, mannen en vrouwen. Een van die verschillen is de actiegerichtheid.

Programmering

In de 'programmering' van jongens zit de neiging om van alles uit te proberen en regelmatig te bewegen.⁵ Door veel te bewegen ontwikkelen de spieren zich en leert de jongen al doende zijn lichaam beheersen. De bewegingsbehoefte van jongens is dus

natuurlijk. Ze zoeken dan ook regelmatig ruimte om te bewegen: thuis, buiten, op vakantie, op school. Het is daardoor niet onlogisch dat jongens zich goed ontwikkelen in een traditionele kleuteromgeving waar ruimte is voor spelend leren, veel bewegen en ontdekkend leren. De opstelling van de kleuterleerkracht is een belangrijk deel van deze leeromgeving.⁶ Als de leerkracht deze ruimte niet geeft, stagneert de ontwikkeling van de jongen op dit punt.

Wie het nest wilde beschermen als man, moest agressief kunnen zijn. Bij agressie leef je jezelf niet in de ander in; je hebt niets aan empathie als je een ander een schop verkoopt. Dit maakt dat evolutionair gezien, een gebrek aan inlevingsvermogen voor de man noodzakelijk was.⁷ Jongens hebben dan ook van nature een andere vorm van empathie (zie paragraaf 1.6); zo is hun vermogen om zich in te leven in anderen kleiner. Dat wil niet zeggen dat mannen niet zorgzaam kunnen zijn: als bijvoorbeeld zijn vrouw zwanger is, produceert het lichaam van de man ook zogeheten zorghormonen (met name prolactine) en daalt het testosteronniveau in zijn lichaam. Dit gebeurt onder invloed van geurhormonen die de vrouw afscheidt (feromonen).

Langdurige focus

Dat jongens en mannen zich minder goed kunnen inleven in de ander en meer rigide zijn dan meisjes en vrouwen, betekent wel dat ze zich daardoor beter langdurig kunnen focussen op een onderwerp. Jongens kunnen dan ook helemaal 'in hun spel zitten'. Het is dan lastig om ze 'eruit te krijgen'. Gebeurt dat toch, dan voelen ze zich verstoord en laten dat luid en duidelijk blijken. Overigens is focussen iets anders dan langdurig stilzitten en je concentreren op school. Daar zijn jongens gemiddeld weer minder goed in dan meisjes; hun bewegingsbehoefte (actiegerichtheid) is daar te groot voor.

Assertiviteit

Jongens zijn door hun kleinere inlevingsvermogen en rigiditeit (star, hard, streng, onverbiddelijk) ook directer in hun uitingen.⁸ Hierdoor zijn zij ook assertiever. Ze twijfelen minder of die ander hen nog wel aardig vindt als ze voor zichzelf opkomen. Assertiviteit is sowieso gemiddeld sterker bij jongens, omdat zij veel minder last hebben van zelftwijfel dan meisjes. Ze hebben juist eerder last van zelfoverschatting.

De actiegerichtheid van jongens heeft sterk te maken met het hormoon testosteron.

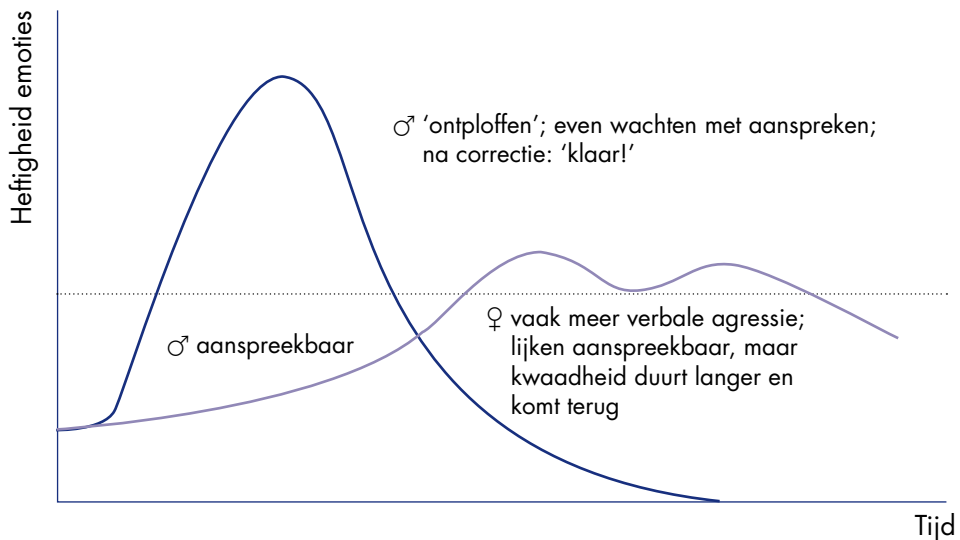
1.2 Testosteron

Jongens en mannen hebben ongeveer 9 keer zoveel van het hormoon testosteron als vrouwen. Testosteron wordt bij mannen en jongens aangemaakt in de bijnier en (vooral) in de teelballen. Het testosterongehalte in het bloed bij jongens wordt zo'n 700 à 800 keer hoger vanaf de puberteit (een jaar of 11) ten opzichte van de periode daarvoor. Het is dus belangrijk om te weten wat de effecten hiervan zijn op jongens, zowel vóór als tijdens de puberteit.

Heftige emoties

Bij (heftige) emoties spelen hormonen en dus ook testosteron een belangrijke rol. In deze grafiek is te zien wat er bij een meisje en een jongen gebeurt bij heftige emoties in de loop van de tijd. Hoeveel tijd er precies verstrijkt, verschilt per situatie en per kind.

Je ziet dat de heftigheid van de emoties bij jongens in korte tijd omhoogschiet; dit kan een kwestie van seconden zijn. De heftigheid neemt zo toe dat de jongen niet meer aanspreekbaar is (stippelijijn). Je ziet dan bij de jongens en mannen een zogenaamde 'freeze, fight or flight'-respons, oftewel de verstarren-, vechten- of vluchtenreactie.⁹ De jongen kan geen kant meer op en staat aan de grond genageld, wordt agressief of rent weg. Iedere ouder en iedere leerkracht zal dit herkennen.

Bron: Hamstra, Hautvast, De Loor, 2013

Waar mannen en jongens de controle verliezen, kiezen vrouwen en meisjes voor het praten. Hierbij lijken ze aanspreekbaar, maar het is de vraag of dat ook echt zo is. Bij vrouwen en meisjes gaat het minder om de feiten, en meer om de relatie. De feiten kennen ze eigenlijk wel en ze kunnen die ook goed verwoorden. Het gaat meer om de vraag: vind je mij nog aardig en lief? Als deze onzekerheid niet opgelost wordt, kunnen conflicten lang duren en steeds weer terugkeren.¹⁰ Daarnaast is er nog een ander verschil tussen jongens en meisjes bij conflicten: meisjes en vrouwen maken meer serotonine aan. Deze chemische stof zorgt ervoor dat je je goed voelt en dat helpt ook om af te koelen bij conflicten.

Bij jongens zie je al snel weer een afname in de heftigheid van de emoties. Ze worden dan weer aanspreekbaar en hebben er behoefte aan om onder woorden te brengen en uit te spreken wat er gebeurd is (feiten, informatie). Daarna is het ook over.

Gevaarlijk of niet?

Mannen en jongens zijn over het algemeen beter in het inschatten van risico's en het reageren daarop.¹¹ Dit heeft te maken met hoe het jongens- en mannenbrein zich – onder invloed van testosteron – al vroeg anders ontwikkelt¹² (zie ook paragraaf 1.6). Op het schoolplein of in de gymzaal kan dit betekenen dat een vrouwelijke leerkracht iets inschat als 'gevaarlijk' terwijl een mannelijke leerkracht het 'ongevaarlijk' vindt. Zaken als hoogtevrees hebben overigens een grotere impact op dit inschattingsvermogen dan de sekse.

Agressie

Testosteron, ook wel het vechthormoon genoemd, maakt jongens ook competitiever. Ze worden door competitie uitgedaagd, en gaan door dit hormoon vaker de 'strijd aan'. Het hormoon geeft een gevoel van 'onoverwinnelijkheid' en kan ertoe leiden dat risico's niet meer goed worden ingeschat. In combinatie met hun drang om te onderzoeken en te experimenteren, zorgt dit ervoor dat jongens (gemiddeld) meer risico's nemen dan meisjes. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in het omgaan met vuurwerk en gedrag in het verkeer.

De verschillen in agressie tussen jongens en meisjes, veroorzaakt door testosteron, is al op jonge leeftijd zichtbaar in het spelen. Als baby's kiezen meisjes vaker zachte knuffels met een zachte kleur. Jongens kiezen vaker harde knuffels met een harde kleur.¹³ In de kleutertijd zie je dat jongens vaker actief bezig zijn met klimmen, klauteren, stoeien en rennen in grote groepen. Meisjes zijn meer bezig met coöperatief spel.¹⁴

De verschillen zijn op wat latere leeftijd ook duidelijk zichtbaar in het omgaan met games. Jongens hebben een grote voorkeur voor agressieve games, meisjes spelen die doorgaans weinig.¹⁵